

Ульянченко Юрій Олександрович,
д. держ. упр., проф.,
професор кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0003-2770-8685

УДК 351.83

doi: 10.34213/tp.21.01.09

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Досліджено пріоритетні напрями державного регулювання газової галузі України. Визначено напрями підвищення ефективності державного регулювання в газовій промисловості задля протидії негативним тенденціям. Розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності газової галузі України за рахунок методів державного регулювання. Проведено декомпозицію загального технологічного процесу до основних бізнес-сегментів та запропоновано механізми вдосконалення їхньої діяльності. У результаті виконаного аналізу опрацьовано науково-практичні підходи до підвищення конкурентоспроможності газової галузі. Результати роботи можуть використовуватися під час розроблення державних програм підвищення конкурентоспроможності газової промисловості.

Ключові слова: державне регулювання, газова галузь, конкурентоспроможність, економічна політика.

Постановка проблеми. Сучасний стан української газової галузі характеризується низкою негативних тенденцій, успішна протидія яким можлива тільки з використанням виваженого державного регулювання. Основною фундаментальною проблемою є перехід від розроблення високорентабельних родовищ вуглеводнів до низькодохідних запасів.

Для надійного постачання споживачів газу необхідно забезпечити відповідність обсягів видобутку природного газу до попиту, який у розвинених країнах має тенденцію до зростання [1]. Виробництво природного газу в Україні, характеризується приблизно одним рівнем. Для підтримки досягнутого рівня видобутку і забезпечення можливості його підвищення необхідне включення в розроблення нових родовищ. Освоєння нових покладів природного газу вимагає нової техніки і технологій. Можливість відповідної модернізації та розширення виробництв ускладнюється поточною динамікою цін на газ на основних ринках збуту. Іншу об'єктивну технологічну складність пов'язано з річною нерівномірністю споживання природного газу, динаміка якого майже повністю повторює зміну використання електроенергії за місяцями.

Крім об'єктивних факторів розвитку української газової галузі, існують дисбаланси, викликані поточним регулюванням. Наприклад, НАК "Нафтогаз України" змушений продавати природний газ за регульованими цінами [9], причому значна частка поставок природного газу припадає на низькодохідний сегмент – населення. Незалежні виробники природного газу в Україні можуть реалізовувати продукцію за вільними цінами, у зв'язку з чим у структурі їхніх поставок переважають великі промислові споживачі. Таким чином, для України актуальні також проблеми ціноутворення в газовій галузі.

Зазначені особливості української газової галузі свідчать про необхідність зміни поточної державної політики з регулювання газової промисловості.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Теоретичні і практичні аспекти впливу держави на газову галузь розглянуто у працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження галузевого державного регулювання зробили такі вчені: О. Воронов [1], О. Дзьоба [2], І. Діак [3], І. Запужляк [4], І. Карп [3], М. Коротя [5], О. Лебега [6], О. Лелюк [7], М. Музиченко [8], З. Осінчук [3], Я. Стуконог [10] та ін. Незважаючи на численні дослідження, до теперішнього часу в науковій літературі не представлено роботи, що комплексно охоплюють регулювання всіх бізнес-сегментів української газової промисловості та пропонують практичні рекомендації щодо розвитку цієї галузі, що свідчить про актуальність обраної тематики цієї статті.

Метою цієї статті є узагальнення наукових уявлень про можливість підвищення конкурентоспроможності газової галузі за рахунок методів державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення поставленої мети дослідження вимагає виправлення поточних структурних дисбалансів, стимулювання розроблення нових родовищ природного газу, упровадження передових технологій з його підготовки та переробки.

Для вирішення поставлених завдань необхідно провести декомпозицію загального технологічного процесу газової промисловості до окремих бізнес-сегментів, зумовлених взаємопов'язаними виробничими процесами видобутку і використання природного газу.

Кожен з основних бізнес-сегментів характеризується унікальним набором факторів поточного регулювання і напрямів його вдосконалення, що свідчить про необхідність окремого розгляду. Крім наведених взаємопов'язаних технологічних процесів для комплексного аналізу аспектів державного регулювання газової галузі необхідно розглянути також питання, що стосуються оцінки індустрії скрапленого газу, а також енергоефективності та екологічної безпеки газового комплексу.

Таким чином, удосконалення державного регулювання української газової галузі в цій роботі деталізовано за сегментами: енергетична ефективність і екологія, геологорозвідувальні роботи, магістральне транспортування газу, підземне зберігання газу, індустрія скрапленого газу, переробка і реалізація газу.

Особлива важливість української газової промисловості для економічної безпеки держави і соціальної стабільності зумовлює необхідність зваженого внесення змін до регулювання газової галузі [2, с. 64].

Державна участь у підвищенні доступності інвестиційних ресурсів виражається:

- у можливості надання пільгових фінансових ресурсів комерційним банкам та іншим інститутам для кредитування підприємств газової галузі за зниженими відсотковими ставками [3, с. 35];

- зваженому встановленні цільового рівня локалізації проектів газової промисловості з метою збереження можливості зарубіжного проектного фінансування, зменшення технологічних ризиків та оптимізації капітальних і експлуатаційних витрат.

Також загальними для всіх сегментів рішеннями державної економічної політики у сфері оподаткування підприємств газової галузі є забезпечення стабільності та справедливості для всіх виробників природного газу у сфері основного податку.

Перевагами останньої рекомендації є більш висока справедливість, легкість адміністрування, недоліками – часткове перенесення ризиків негативних фінансових результатів на державу. Детально переваги і недоліки, що формуються застосуванням податків на фінансовий результат і додатковий дохід для держави і компаній при прояві факторів ризику, розглянуто в роботі О. Лебеги [6].

Необхідність забезпечення екологічної безпеки об'єктів українського газового комплексу (особливо в охоронюваних природних територіях) вимагає виконання комплексу заходів:

- загальне вдосконалення вимог законодавства в галузі екологічної безпеки з усуненням зайвих адміністративних бар'єрів і концентрацією на дійсно важливих методах;

- державне стимулювання упровадження інноваційних технологій, що мінімально впливають на навколишнє середовище, під час реалізації різних проєктів [5, с. 41];

- оцінювання можливості заліку витрат на природоохоронні заходи як плати за негативний вплив на навколишнє середовище.

Геологорозвідувальні роботи і розширене відтворення мінерально-сировинної бази української газової галузі. Основою розвитку української геологорозвідки і розширення ресурсної бази є стабільні податкові умови, що дозволяють реалізовувати високоризиковані й витратні проєкти пошуку нових покладів вуглеводнів. У галузі нормативно-правового регулювання процесу пропонується внесення змін, що сприяють підвищенню екологічної безпеки та технологічного рівня об'єктів.

Магістральне транспортування природного газу. У галузі податкового регулювання підприємств, що забезпечують транспортування природного газу, доцільним є упровадження стимулювання реалізації проєктів із будівництва магістральних газопроводів, орієнтованих на внутрішні поставки.

Метою вдосконалення тарифного регулювання є підвищення справедливості тарифів на перекачування газу магістральними газопроводами, урахування сучасної ситуації.

Державна підтримка підземного зберігання природного газу в Україні полягає в таких основних положеннях, спрямованих на розвиток системи для покриття пікових навантажень у зимовий період:

- зниження бюрократичних бар'єрів під час розроблення та затвердження проєктної документації на нове будівництво та реконструкцію підземних газових сховищ за рахунок внесення відповідних змін до законодавчих нормативних актів;

- введення сезонних коефіцієнтів вартості природного газу для стимулювання будівництва нових підземних газових сховищ [7, с. 171];

- окрема державна підтримка програм із підземного зберігання газу, здебільшого в геологічному вивченні придатних для зберігання порід.

Виробництво і реалізація скрапленого газу є найважливішим елементом диверсифікації шляхів поставок природного газу. У зв'язку з нерозвиненістю індустрії скрапленого газу в Україні потрібна додаткова державна підтримка галузі для підвищення привабливості використання скрапленого газу, розвитку технологій, обладнання та матеріалів. Використання скрапленого газу як моторного палива сьогодні отримує активний розвиток.

Переробка та реалізація природного газу. У сфері підвищення ефективності використання природного газу необхідна низка заходів державної підтримки, що виражається:

- у стимулюванні раціонального використання цінних компонентів природного газу за рахунок розвитку газохімії та виробництв глибокої переробки вуглеводневої сировини;
- підтримці розроблення та упровадження у промисловість інноваційних технологій, спрямованих на підвищення енергетичної ефективності технологічних процесів;
- підвищенні загального рівня вітчизняних технологій та обладнання [8, с. 47].

У сфері реалізації природного газу важливе місце посідає проблема розвитку використання газу як моторного палива в Україні. З урахуванням хороших екологічних характеристик природного газу доцільно використовувати такі принципи державної підтримки:

- рекламна та іміджева підтримка придбання транспортних засобів на зрідженому або компримованому природному газі;
- встановлення різних пільг з оплати паркування, проїзду по дорогах, зниженого тарифу транспортного податку;
- пільгове кредитування для транспортних і сільськогосподарських організацій, спрямоване на переведення використовуваного транспортного парку на природний газ та/або купівлю нової техніки, що працює на природному газі.

З точки зору системи ціноутворення на природний газ має місце низка дисбалансів, для усунення яких необхідне державне регулювання. Реалізація механізмів, що забезпечують вирівнювання цін на внутрішньому і зовнішніх ринках, з метою недопущення зниження конкурентоспроможності національної економіки передбачає адресне субсидування підприємств, що випускають інноваційну та/або соціально значущу продукцію. Для організацій, що забезпечують розширену експортоорієнтацію, необхідно передбачити можливість використання договірних цін [10, с. 193].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Використання розроблених у цій роботі рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання окремих сегментів української газової галузі сприяє зростанню конкурентоспроможності не тільки газової промисловості або паливно-енергетичного комплексу, а й національної економіки загалом. Велика частка газової галузі в національному валовому внутрішньому продукті зумовлює необхідність підтримки і підвищення ефективності цього сегмента.

Важко переоцінити роль держави у процесі підвищення конкурентоспроможності української газової галузі. Основні положення цієї статті може бути використано як для подальших досліджень у цьому напрямі, так і безпосередньо в національній економічній політиці.

Застосування розроблених у статті заходів не дасть повноцінного результату без підвищення дисципліни з оплати природного газу. Удосконалення цього напрямку можливе за рахунок оцінювання доцільності поставок природного газу на умовах попередньої оплати, введення системи штрафів за прострочення оплати поставлених обсягів природного газу, припинення поставок газу системним неплатникам у разі нагромадження певного боргу.

Необхідні подальші розробки як щодо визначення конкретних механізмів упровадження запропонованих у роботі заходів державного регулювання, так і щодо вдосконалення платіжної дисципліни споживачів газу.

Список використаних джерел

1. Воронов О. І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах : монографія. Одеса : Астропринт, 2017. 272 с.
2. Дзьоба О. Г. Управління трансформаціями та розвитком системи газозабезпечення : монографія. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2012. 352 с.
3. Діяк І. В., Осінчук З. П., Карп І. М. Газова галузь України. Становлення, досягнення, особистості : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 231 с.
4. Запухляк І. Б., Дзьоба О. Г. Управління потенціалом енергозбереження газотранспортних підприємств : монографія / за ред. А. В. Шегди. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2011. 208 с.
5. Коротя М. І. Енергетична складова соціоекологіоекономічної безпеки регіону. Концептуальні основи соціоекологіоекономічної безпеки : кол. моногр. / за ред. Л. М. Черчик. Луцьк : Терен, 2018. 496 с.
6. Лебега О. В. Організаційно-економічний механізм освоєння ресурсів природного газу із сланцевих порід : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.06. Київ, 2018. 19 с.
7. Лелюк О. В. Аналіз особливостей українського ринку видобутку та споживання природного газу. *Бізнесінформ*. 2013. № 11. С. 170–178.
8. Музиченко М. В. Сучасний ринок природного газу ЄС: структура та тенденції розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 22. С. 46–52.
9. Нафтогаз : офіц. сайт. URL: <https://gas.ua/uk/home> (дата звернення: 28.01.2021).
10. Стуконог Я. П. Особливості механізму регулювання ринку природного газу ЄС. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ. 2014. Вип. 118 (1). С. 192–202.

Ulianchenko Y. O.,

*Doctor of Public Administration, Professor, Professor of Economic Policy and Management
Department, KRI NAPA, Khakiv
ORCID 0000-0003-2770-8685*

PRIORITY AREAS OF STATE REGULATION OF THE GAS INDUSTRY OF UKRAINE

The article examines the priority areas of state regulation of the gas industry in Ukraine. Currently, the Ukrainian natural gas market is experiencing structural imbalances caused by imperfect state regulation of the industry. In addition to the current regulatory problems, the gas industry faces new challenges due to changes in the raw material base. This paper examines the main directions of improving the efficiency of state regulation in the gas industry, which counteract negative trends. We also developed scientifically based recommendations for improving the competitiveness of the Ukrainian gas industry through state regulation methods. The overall technological process is decomposed into the main business segments and mechanisms for improving their activities are proposed. As a result of the analysis, scientific and practical approaches to improving the competitiveness of the gas industry were developed. The results of the work can be used in the development of state programs to improve the competitiveness of the gas industry.

The use of recommendations developed in this paper to improve the efficiency of state regulation of certain segments of the Ukrainian gas industry contributes to the growth of competitiveness not only of the gas industry or fuel and energy complex, but also of the national economy as a whole. The large share of the gas industry in the national gross domestic product makes it necessary to maintain and improve the efficiency of this segment.

It is difficult to overestimate the role of the state in the process of improving the competitiveness of the Ukrainian gas industry. The main provisions of this article can be used both for further research in this direction and directly in National Economic Policy.

The application of the measures developed in the article will not give a full-fledged result without improving discipline in paying for natural gas. Improvement of this area is possible by assessing the feasibility of natural gas supplies on pre-payment terms, introducing a system of

finances for late payment of delivered volumes of natural gas, and stopping gas supplies to systemic defaulters when a certain debt accumulates.

Further developments are needed both to identify specific mechanisms for implementing the state regulation measures proposed in the work, and to improve the payment discipline of gas consumers.

Keywords: state regulation, gas industry, competitiveness, economic policy.

References

1. Voronov, O.I. (2017). *Teoriia i praktyka pryiniattia derzhavno-upravlinskykh rishen v indeterminovanykh umovakh* [Theory and practice of public administration decisions in indeterminate conditions]. Odesa: Astroprint [in Ukrainian].
2. Dzoba, O.H. (2012). *Upravlinnia transformatsiinykh ta rozvytkom systemy hazozabezpechennia* [Management of transformations and development of the gas supply system]. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH [in Ukrainian].
3. Diiak, I.V., Osinchuk, Z.P., Karp, I.M. (2000). *Hazova haluz Ukrainy. Stanovlennia, dosiahnennia, osobystosti* [Gas industry of Ukraine. Formation, achievements, personality]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].
4. Zapukhliak, I.B., Dzoba, O.H. (2011). *Upravlinnia potentsialom enerhozberezhennia hazotransportnykh pidpriemstv* [Management of energy saving potential of gas transmission enterprises]. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH [in Ukrainian].
5. Korotia, M.I. (2018). *Enerhetychna skladova sotsioekolozhicheskoi bezpeky rehionu. Kontseptualni osnovy sotsioekolozhicheskoi bezpeky* [Energy component of socio-ecological and economic security of the region. Conceptual foundations of socio-ecological and economic security]. Lutsk: Vyd-vo "Teren" [in Ukrainian].
6. Lebeha, O.V. (2018). *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm osvoennia resursiv pryrodnoho hazu iz slantsevykh porid* [Organizational and economic mechanism of development of natural gas resources from shale rocks]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
7. Leliuk, O.V. (2013). *Analiz osoblyvosti ukrainskoho rynku vydobutku ta spozhyvannia pryrodnoho hazu* [Analysis of the features of the Ukrainian market of natural gas production and consumption]. *Biznesinform – Businessinform*, 11, 170–178 [in Ukrainian].
8. Muzychenko, M.V. (2017). *Suchasnyi rynek pryrodnoho hazu EU: struktura ta tendentsii rozvytku* [Modern natural gas market of the EU: structure and development trends]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investment: practice and experience*, 22, 46–52 [in Ukrainian].
9. Official website of the "Naftohaz". URL: <https://gas.ua/uk/home> [in Ukrainian].
10. Stukonoh, Ya.P. (2014). *Osoblyvosti mekhanizmu rehuliuвання rynku pryrodnoho hazu EU*. [Features of the EU natural gas market regulation mechanism]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual problems of international relations*, 118 (1), 192–202 [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 15.02.2021 р.